

UOT 37.0

Günəl Nəcəfqulu qızı Bayramova

*Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin Təlimə Dəstək Mərkəzinin metodisti,
Bakı şəhəri 9 nömrəli tam orta məktəbin Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimi*

SOSIAL-EMOSIONAL ÖYRƏNMƏNİN TƏDRİSİN TƏŞKİLİNDƏ ROLU

Гюнель Наджафгулу гызы Байрамова

*методист Центра поддержки обучения отдела Образования города Баку, учитель
азербайджанского языка и литературы средней школы №9 города Баку*

**РОЛЬ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ
В ОРГАНИЗАЦИИ ПРЕПОДАВАНИЯ**

Gunel Najafgulu Bayramova

*methodist of the Learning Support Center of the Education department of Baku city, teacher of the
Azerbaijani language and literature of secondary school No. 9 of Baku city*

**THE ROLE OF SOCIO-EMOTIONAL LEARNING
IN THE ORGANIZATION OF TEACHING**

Xülasə. Sınıfdə şagirdin xoşbəxtliyini təmin edən müəllim sağlam mühit yaradaraq onun akademik inkişafına təkan verir. Şagirdin rifahı akademik nailiyyətlərinə təsir edir. Bu iki məsələ (şagird rifahı və akademik nailiyyət) bir-biri ilə sıx bağlıdır. Müəllim daim şagirdini müşahidə etməlidir. Mütəmadi olaraq aşkarladığı inkişafa ehtiyacı olan məsələlər barədə söhbətlər aparmalıdır.

Məqalənin əsas məqsədi tədrisin təşkilində sosial-emosional öyrənmənin rolunu müəyyən etməkdir. Məqalənin yazılmasında analiz, sintez, induksiya, deduksiya, eləcə də müşahidə metodlarından istifadə olunmuşdur.

Açar sözlər: şagirdin xoşbəxtliyi, emosional öyrənmə, sınıfdəki rifah, təhsildəki uğur, şagird inkişafının daim izlənilməsi

Резюме: Учитель, обеспечивающий счастье ученика в классе, создает здоровую среду и способствует его академическому развитию. Самочувствие учащихся влияет на успеваемость. Эти два вопроса (благополучие учащихся и успеваемость) тесно связаны между собой. Ученики должны постоянно находиться под наблюдением учителя. Учитель обязан регулярно вести беседы о проблемах, выявленных им и нуждающихся в развитии.

Основная цель статьи - определить роль социально-эмоционального обучения в организации обучения. При написании статьи использовались методы анализа, синтеза, индукции, дедукции и наблюдения.

Ключевые слова: счастье учащихся, эмоциональное обучение, благополучие в классе, успехи в учебе, непрерывный мониторинг развития учащихся

Summary. A teacher who ensures the happiness of the student in the classroom creates a healthy environment and promotes his academic development. Student well-being affects academic achievement. These two issues (student well-being and academic achievement) are closely related. The teacher must constantly observe his student. He should regularly have conversations about issues that need development that he discovers.

This article is for teachers who want to promote well-being in their classrooms. It's for people who want to learn how a healthy social and emotional environment helps them achieve learning outcomes.

Key words: student happiness, emotional learning, classroom well-being, academic success, continuous monitoring of student development

Cəmiyyətimizin çətin problemlərə yaradıcı və innovativ yollarla yanaşan, hər bir situasiyada emosiyalarını idarə edə bilən, çoxsahəli komandanın bir hissəsi olub problem həll edən insanlara ehtiyacı var. Pedaqoq olaraq şagirdlərimizə problemlərin həllində iştirak etmək və yenilikçi olmaq üçün lazım olan bacarıqları inkişaf etdirməyə kömək edən öyrənmə fəaliyyətlərini tərtib etməyimiz çox vacibdir.

Bütün dünyada məktəblər həm həyat keyfiyyəti, həm də akademik nailiyyətlər üçün şagirdlərin rifahının vacibliyini getdikcə daha çox dərk edirlər.

Katariina Salmela-Aro, Helsinki Universitetinin Təhsil Psixologiyası professoru demişdir: "Tələbələrin rifahı və akademik nailiyyətləri qarşılıqlı təsirə malikdir və bu çox vacibdir."

Tədrisin təşkilində sosial-emosional öyrənmənin əhəmiyyəti. Yaşadığımız onillikdə şagirdlərin gələcək iş həyatında onların həm akademik nailiyyətlərə, həm də sosial və emosional bacarıqlara ehtiyacları olduğuna kifayət qədər sübutlar var. Şagirdin yüksək emosional intellektini inkişaf etdirmək və komandada işləmək bacarıqlarını formalaşdırmaq diqqət mərkəzində saxlanmalı olan məqamlardandır. Professor Salmela-Aro 848 nəfər 6-7-ci sinif şagirdi arasında araşdırma edib və nəticələri sizə təqdim etmək istəyirdim. Nəticələri təqdim etməmişdən öncə onun kimliyi haqqında qısa məlumat verirəm.

Katarina Salmela-Aro Helsinki Universitetinin Təhsil Elmləri Professorudur. O, həmçinin Miçiqaun Universitetində və London Universitet Kollecinə professorudur. Avropa İnkişaf Psixologiyası Assosiasiyasının əvvəlki prezidenti və Davranış İnkişafı üzrə Beynəlxalq Cəmiyyətin baş katibidir. Onun 250-dən çox nəşri var (Google Scholar Citation Index 69). Salmela-Aro-nun araşdırdığı sahəyə məktəbdə iştirak və məktəb tükənməsi daxildir. O qeyd edir: "Nəticələr göstərir ki, müəllimlərlə münəqişələr məktəb stressini artırır və əksinə: məktəb stressi müəllimlər, valideynlər və həmyaşıdları ilə münəqişələri çoxaldır. Eyni zamanda, akademik nailiyyət müəllimlərlə münəqişələri azaldır [URL2]."

Bundan əlavə, orta məktəbdən məmnun olduqlarını bildirən şagirdlər öz valideynləri, müəllimləri və həmyaşıdları ilə xoş münasibət qurub inkişaf etdirə bilirlər.

Şagirdin rifahı, xoşbəxtliyi və akademik nailiyyətləri əhəmiyyətli dərəcədə qarşılıqlı təsirə malikdir. Eyni zamanda, valideynlər və dostlarla xoş münasibətlərin olması şagirdin məktəb həyatından məmnun qalacağına göstəricisidir. Onu da qeyd edirəm ki, sağlamlıq problemi olmayan şagird daha yaxşı öyrənir. Ümumiyyətlə, öyrənmək və uğur qazanmaq fürsəti bizə həyatdan zövq almağa kömək edir"

Son onilliklərdə tələbələrin rifahında əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verdi. 90.000-dən çox finlandiyalı tələbə 10 il ərzində rifah sorğusunu tamamladı və Anne Konu maraqlı nəticələr əldə etdi. Qısaca onun haqqında məlumatı təqdim edirəm.

Anne Konu – İctimai səhiyyə üzrə fəlsəfə doktoru, Finlandiyanın Tampere Universitetində Sosial və Sağlamlıq Siyasəti üzrə dosent, universitetin müəllimidir. 2002-ci il dissertasiyasında Anne Konu məktəblər üçün rifah modelini təqdim edən şəxsdir. Məktəblər üçün 2004-cü ildən aktiv istifadə olunan, qlobal, tədqiqata əsaslanan qiymətləndirmə vasitəsi – Sağlamlıq Profilinin həmtərtibatçısıdır. Məktəb günü rifah modelinin özəyini təşkil edən ilk dörd nəzəriyyə Anne Konunun araşdırmasına əsaslanır. O sevrək bildirir ki, müsbət məqamlar varsa, şagirdlərin rifahı haqqında yazmaq çox xoş bir prosesdir.

"Son on ildə orta məktəb şagirdlərinin rifah halı bir çox cəhətdən yaxşılaşmışdır. Bunun aşkarlanması üçün uzun zaman ərzində orta məktəb şagirdlərinə 4 istiqamət üzrə suallar verilmişdir:

- ✓ məktəb mühiti;
- ✓ məktəbdə sosial münasibətlər;
- ✓ öz qabiliyyətlərinin inkişafı;
- ✓ sağlamlıq (fizioloji və psixoloji).

Cavablar məktəbin onlayn xidmət profili tərəfindən toplanmışdır. On il ərzində 90.000-dən çox finlandiyalı şagird anketi doldurmuşdur. Fin şagirdləri əvvəlki illərdə olduğu kimi grip əlamətləri, əzələ ağrıları və s. sağlamlıqla bağlı problemləri barədə məlumat verirdilər. Ancaq buna baxmayaraq, digər 3 istiqamət üzrə verilən suallarda irəliləyişlər müşahidə olunurdu [URL 2].

Məktəb mühiti haqqında soruşduqda, şagirdlər məktəbdə daha rahat oturacaq və partaların olduğunu, şəraitin yaxşılaşdığını bildirirdilər. Bundan başqa, şagirdlər məktəbdaxili qay-

daların daha ağlabatan olduğunu və onların əvvəlkindən daha ədalətli olduğunu, məktəbin işçi heyəti və tibb bacısı ilə münasibətlərin daha etibarlı olduğunu qeyd edirdilər.

Anne Konunun araşdırmasına görə, müəllimlərlə münasibətlərin tənzimlənməsi ilə Finlandiya orta məktəb şagirdləri sosial münasibətlərini xeyli yaxşılaşdırıblar. Bullinq halları on il əvvəldən bir qədər azdır və şagirdlər müəllimlərinin daha ədalətli olduğunu düşünürlər. Üstəlik, şagirdlər məktəb işlərində valideynlərindən daha çox dəstək aldıklarını, müəllimlərin daha mehriban olduqlarını və onlarla daha asan yol ilə dil tapdıqlarını hiss edirlər.

Məsuliyyət hissi formalaşmış şagirdlər özlərini daha yaxşı ifadə etdiklərini bildirirlər. Şagirdlər üzərinə daha çox məsuliyyət götürür, müəllimlərdən daha çox kömək alır və onların dəstəyini əvvəlkindən daha çox hiss edirlər. Şagirdlər onların fikrinə dəyər verildiyini qeyd edirlər. Bundan əlavə, şagirdlər məktəb qaydalarının hazırlanmasında daha fəal iştirak edirlər.

Təbii ki, bir günün içində şagird rifahını əldə etmək olmur. Şagirdinizin işlərinin necə getdiyini bilmək üçün şagirdin inkişafı daim izlənilməlidir.

Məktəblər şagirdləri dəstəkləmək üçün çox şey göstərir və bu, tədqiqat nəticələrində öz əksini göstərmişdir” – deyər Anne Konu öz məqaləsində qeyd etmişdir [URL 1].

Həyatımızdakı gəncləri, başqaları ilə necə ünsiyyət qurulduğunu, hədəflər üzərində birlikdə işlədiyimiz müxtəlif məkanları düşünün. Müsbət əlaqələri inkişaf etdirən, ömür boyu öyrənmək həvəsində olan, daha qayğıkeş və ədalətli bir dünyaya kömək edən vətəndaşları necə yetişdirə bilərik? Sosial emosional öyrənmə bizə özümüzü başa düşməyə, başqaları ilə ünsiyyət qurmağa, məqsədlərimizə çatmağa, özümüzü təhlükəsiz hiss etdiyimiz bir mühitdə öyrənməyə kömək edən bilik, bacarıqdır. Bəs sosial emosional öyrənmə məktəblərə, ailələrə və cəmiyyətlərə bütün gənclərin belə bir öyrənmə təcrübəsinə sahib olması və həyatdakı təhsil karyerasında uğur qazanması üçün necə kömək edir?

Castle strukturunu nəzərdən keçirək. O, 5 sahədən ibarətdir və bizə stressin öhdəsindən gəlməyə, başqalarının fikirlərini anlamağa, birlikdə işləyib məktəblər və ictimai birliklər yaratmağa kömək edir.

CASEL abreviaturası ingilis dilində 5 sözün ilk hərflərinin birləşməsindən yaranıb. Bu abreviatura C – Collaborative (əməkdaşlıq), A – Akademik, S – sosial, E – emosional, L – learning (öyrənmə) sözlərinin ixtisarıdır [1., s.51].

1. Özünüdərk – özümüzü və kim olduğumuzu düşünməkdir. Bu, mədəniyyətimizi, düşüncələrimizi, duyğularımızı, fikrimizə nəyə qadir olduğumuzu və bu şeylərin davranışımıza, inancımıza necə təsir edə biləcəyini başa düşməkdir.

2. Özünüidarəetmə – fərdi və kollektiv məqsədlərə nail olmaq üçün müxtəlif vəziyyətlərdə duyğuları, düşüncələri və hərəkətləri idarə etmək qabiliyyətidir. Bu, stress və narahatlıqların aradan qaldırılmasını, çətinliklərin öhdəsindən gəlinməsinə və müsbət dəyişikliklərin yaradılmasını əhatə edir.

3. Sosial məlumatlılıq – başqalarını necə başa düşməyi, fərqli fikirləri necə qəbul etməyi və hətta bizdən fərqli olan insanlarla necə empati qura bilməyi əhatə edir. Bu, həmçinin ətrafımızdakılarla ünsiyyət bacarığını necə inkişaf etdirdiyimizə və yaratdığımız münasibətə necə təsir etdiyini başa düşməyə kömək edir;

4. Ünsiyyət bacarıqları – başqaları ilə effektiv qarşılıqlı əlaqədə olmaq və davamlı dostluq bağları qurmaqdır. Bura aydın ünsiyyət, problemləri birlikdə həll etmək, münaqişələri və fikir ayrılıqlarını həll etmək, özünüzün və başqalarının hüquqlarını qorumaq daxildir.

5. Qərar qəbuletmə – məsuliyyətli bir qərar qəbul etmək, qayğıkeş və konstruktiv seçim etmək üçün bir araya gəlməkdir. Bu hərəkətlərin özümüzə və başqalarına təsirinin təhlili və kollektiv rifahi dəstəkləyən həllərin tapılmasıdır.

Həyatımız boyunca SEL-i inkişaf etdirərək tətbiq edirik. Bunları müxtəlif kontekstlərə və mədəniyyətlərə uyğunlaşdırma və tətbiq edə bilərik. SEL-in inkişaf etməsi, həmçinin ətraf mühitə də təsir edir, çünki sinif, məktəb, ailə və cəmiyyətlərdə birlikdə işləmək lazımdır.

Sinifdə tələbələr SEL bacarıqları ilə aydın şəkildə hazırlana bilər. Həmçinin sosial tədqiqat və dil sahəsində müxtəlif məqamların müzakirəsi və ya təbiət elmləri, eləcə də riyaziyyat sahəsində problemlərin birgə həlli kimi məsələlərin öyrənilməsi zamanı SEL-i tətbiq edə bilirlər. SEL faktiki məlumatlara əsaslanan proqramlar tərəfindən dəstəklənən ən effektiv üsuldür. SEL sinifdən kənarında intizam qaydalarının necə yeri-

nə yetirildiyini öyrənə bilər və yetkin insanlar SEL-in müsbət əlaqələri necə inkişaf etdirdiyini görə, məktəb həyatı boyunca məqsədli şəkildə təşviq edə bilər.

Məktəbdən kənarında valideynlər, müəllimlər uşaqlara ən erkən və davamlı öyrənmə, qarşılıqlı əlaqə üçün şərait yaradırlar. Buna görə də məktəblərin uşaqları dəstəkləməsi üçün, şagirdlərin prioritetlərini və strategiyalarını müəyyənləşdirməsi üçün onların ailələri ilə əməkdaşlıq etməlidirlər. Eyni zamanda, məktəblər öz səylərini birləşdirərək ictimai təşkilatlarla əməkdaşlıq edə bilər. SEL imkanları genişləndirəcəyi üçün şagirdlər daha çox fayda əldə edəcəklər. SEL-in köməyi ilə biz gənclərin əlaqəli, ilhamlanmış vəziyyəti ilə ətraf mühitə kömək etməyə hazır məktəblər yaratmağa kömək edə bilərik.

CASEL strukturu araşdırarkən Daniel Qoulmanı və onun emosional intellektin komponentləri necə təqdim etdiyini xatırladım. Onu məhz Emosional psixologiya sahəsi üzrə tədqiqatlar aparmağa vadar edən kiçik bir hadisə olmuşdur. Nəticədə isə EMOSİONAL İNTELLEKT anlayışı formalaşmışdı [2, s.18].

Bu hadisədə emosiyaların virus kimi yoluxucu olduğunun və cəmiyyət üçün nə dərəcədə vacib olduğunu göstərir.

Bütün uşaqları və böyükləri öz məqsədlərinə çatmaq üçün ədalətli bir dünya yaratmaq üçün birgə çalışan, özünü dərk edən, qayğıkeş, məsuliyyətli və ömürboyu öyrənənlər kimi təsəvvür etməli və bunun üçün çalışmalıyıq...

İndi isə "Məktəb günü" xidməti ilə tanış olaq:

Şagirdləriniz hər həftə öyrənmə, sosial-emosional bacarıqlar, sosial münasibətlər və rifahla bağlı sadə, asan suallara cavab verirlər. Onlar bunu School Day mobil proqramında, Microsoft Komandaları vasitəsilə və ya istənilən cihazdakı adi brauzerdə edə bilərlər. Bununla müəllim məlumatları təhlil edir və intuitiv analitika, hazır dərs planları ilə birlikdə sinif müzakirələrini təşkil edə, ayda bir dəfə əlavə 45 dəqiqəlik dərslərlə və ya həftədə cəmi 10 dəqiqə vaxt ayırmaqla sinfinizdə ən aktual problemləri həll edə bilərsiniz.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, tədqiqatlar göstərir ki, rifah daha yaxşı öyrənməyə gətirib çıxarır. Məktəb Günü Sağlamlığı Modeli məktəb rifahı və sosial-emosional öyrənmə ilə bağlı 30 illik tədqiqata əsaslanır. Tədqiqat Finlandiyanın aparıcı universitetlərindən tutmuş beynəlxalq universitetlərə və tədqiqat institutlarına qədər uzanır.

Məktəb Günü Sağlamlıq Modeli dörd əsas mövzunu əhatə edir:

1. öyrənmə;
2. sosial və emosional bacarıqlar;
3. sosial əlaqələr və rifah (şagirdin xoşbəxtliyi).

Məktəb günü şagirdlərinizin rifahını və sosial-emosional bacarıqlarını ölçmək və idarə etmək üçün ən yaxşı proqramdır. Sinfinizi qurmaq üçün, müzakirə mövzunu seçmək üçün şagirdlərinizin 5 dəqiqəlik ilkin sorğunu tamamlamasını təşkil edə bilərsiniz.

Şagirdlərə sualları cavablandırmaq üçün rahat ortam yaradın. Onlar təhlükəsiz və anonim Məktəb Günü tələbə proqramı vasitəsilə qısa həftəlik sorğuya cavab verməklə necə hiss etdiklərini asanlıqla ifadə edə bilərlər. Suallar tədqiqata əsaslanır və şagirdlərinizin necə hiss etdiyinə dair mühüm məlumatları toplayır.

Problemin aktuallığı: Cəmiyyətimizin çətin problemlərə yaradıcı və innovativ yollarla yanaşan, hər bir situasiyada emosiyalarını idarə edə bilən, çoxsahəli komandanın bir hissəsi olub problem həll edən insanlara ehtiyacı var. Pedaqoqlar olaraq şagirdlərimizə problemlərin həllində iştirak etmək və yenilikçi olmaq üçün lazım olan bacarıqları inkişaf etdirməyə kömək edən öyrənmə fəaliyyətlərini tərtib etməyimiz çox vacibdir.

Problemin elmi yeniliyi: Şagirdin əsas təhsil proqramını dərk etməsini dərinləşdirməkdən ötrü sosial-emosional öyrənməni tətbiq etmək üçün Teams platformasının forums bölməsində hazırlanmış suallar yeni yoldur.

Problemin praktik əhəmiyyəti: Şagirdləri sosial-emosional öyrənməyə cəlb etməklə biz onları yaşadığımız bu dinamik dünyanı mənalandırmaq və dərindən dərk etmək üçün fərdi və birgə şəkildə biliklər formalaşdırmağa daha yaxşı hazırlayacağıq.

Ədəbiyyat:

1. Kiuru N, Wang M-T, Salmela-Aro K, Kannas L, Ahonen T & Hirvonen R. Associations between adolescent interpersonal relationships, school well-being, and academic achievement during educational transitions. *Journal of Youth and Adolescence* 12/2019.1
2. Goleman, Daniel. *The Brain and Emotional Intelligence: New Insights. More Than Sound*, -2011
3. Фурманов И. А., Аладдын А. А., Амелишко Е. М. *Психология Общения В Учебно-Педагогическом процессе*, -Минск, 2000
4. URL 1. The full report of this study can be read in Finnish in Yhteiskuntapolitiikka (2019): <http://www.julkari.fi/handle/10024/1388772>
5. URL 2. Ссылки на исследования - Школьный день. Я чувствую себя хорошо, учитесь лучше: www.schoolday.com

E-mail: gunel.bayramli.tdm@gmail.com
Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok. İ.B. Əmirəliyeva,*
ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli
Redaksiyaya daxil olub: 30.08.2022.